

The Stylistic Value of Some Phraseologisms from I. Creangă and P. Ispirescu's Fairy Tales

Elvira Buzoianu-Ambrinoc¹

Abstract: Phraseologisms are very important in creating the universe of the fairy tales, because this type of narrative discourse is characterized by specific features. In addition to the fact that they help framing the literary genre, phraseologisms also give expressiveness to the narrative discourse. Most of the expressions are connected to the main themes identified in the fairy tales authored by Ispirescu and Creangă, so they are used in a similar manner in both writers' works. A slight difference can be noticed in the way Ispirescu necessarily adheres to respect the authenticity of the collected fairy tales, while Creangă creatively distances himself from the literary genre. The beauty of the language they both use is obviously due to the phraseologisms as well.

Keywords: phraseology; Ion Creangă; Petre Ispirescu; fairy tales; expressiveness; stylistics

Valoarea stilistică a frazeologismelor în basmele lui I. Creangă și ale lui P. Ispirescu

1. Preliminarii

Frazeologismele pot include o sferă destul de largă de grupuri de cuvinte consacrate de uz într-o anumită alcătuire, astfel încât ele pot fi receptate ca unități distincte tocmai pentru că, odată cu trecerea timpului, prin utilizare frecventă, s-au sudat elementele componente (Hristea, 1984, pp. 134-160). Atât în limba vorbită, cât și în operele literare apar astfel de expresii și locuțiuni ce pot evoca foarte

¹ PhD in progress, Doctoral School of Philology, UNSTPB, University Center of Pitești, Romania; Address: 7 Aleea Școlii Normale, Pitești, 110254, Romania; Corresponding author: ana_elvira21@yahoo.com.

plastic realitățile pe care emițătorul are intenția de a transmite. Continuând cercetările anterioare despre inventarul frazeologic înregistrat în cazul scriitorilor Ion Creangă și Petre Ispirescu, simțim nevoia de a reminti cadrul general al problemei. După cum am dovedit deja, frazeologismele folosite de Creangă și de Ispirescu duc la creșterea expresivității textului, ele fiind valorificate, pe de o parte, întrucât (datorită speciei literare alese) era necesară utilizarea limbii poporului, astfel încât să se încadreze în criteriile impuse de tipar, iar, pe de altă parte, fiindcă unele dintre ele sunt selectate și întrebuințate de scriitori pentru a contura cât mai bine atmosfera, personajele, acțiunea, cadrul derulării evenimentelor. Vom căuta să ilustrăm rolul stilistic al frazeologismelor în operele celor doi autori de basme, oprindu-ne doar asupra câtorva dintre ele, având în vedere inventarul deosebit de bogat identificat în operele lor. De multe ori, expresiile pot fi interpretate greșit, fie pentru că nu sunt cunoscute de cititori, fie pentru că li se dă o conotație care nu are legătură cu circumstanțele în care se regăsește frazeologismul. În cele ce urmează, voi oferi câteva exemple și comentarii pe marginea utilizării lor contextuale, recurgând și la explicații de dicționar.

2. Frazeologisme grupate tematic

Corpusul folosit aici pentru a cercetare s-a constituit din basmele lui Ion Creangă (9 la număr; vezi Creangă, 2018) și ale lui Petre Ispirescu (36 de basme, din volumul *Legendele sau basmele românilor* din 1882; vezi Ispirescu, 1997), din care am extras frazeologismele expresive. Acestea, chiar dacă se repetă în cadrul aceleiași opere sau în creația aceluiași scriitor, au fost selectate pentru ilustrare o singură dată pentru fiecare categorie tematică, pentru a simplifica observația cantitativă, comparativă și stilistică. Această selecție s-a realizat în urma inventarierii tuturor frazeologismelor din corpusul menționat. Totodată, din rațiuni de spațiu, precizăm că aici am operat o altă selecție, prezentând numai câteva teme (doar 5) dintre cele indentificate în cercetarea mai amplă, din teză noastră de doctorat.

Frazeologisme grupate tematic	
Petre Ispirescu	Ion Creangă
1. Frumusețe	
<p>• a-ți veni să bei ceva într-o bărdăcuță cu apă/ de-ți vine s-o bei cu apă – „boiul îi era așa de gingaș, încât îți venea să o bei într-o bărdăcuță de apă” (Ispirescu, 1997, p. 16); frumoasă de pică – „Ea frumoasă de pica, el frumos ca un bujor, văzu că sunt numai buni de a se lua în căsătorie” (p. 238)¹; a nu avea seamăn pe lume – „nevasta lui, împărăteasa, rămase grea și peste nouă luni făcu o fată frumoasă, de seamăn pe lume n-avea.” (p. 241); la soare te puteai uita, dar la dânsa/ dânsul ba – „văzură palatul strălucind astfel, de la soare te puteai uita, dar la dânsul ba.” (p. 8); a se uita la cineva ca la un cireș copt – „Împăratul (...) se uita la dânsa ca la un cireș copt;” (p. 21);</p>	<p>• frumoasă de mama focului – „Sau, cum s-ar mai zice la noi în țărănește, era frumoasă de mama focului;” (p. 134); la soare te puteai uita, iar la dânsa ba – „era frumoasă de mama focului; la soare te puteai uita, iar la dânsa ba.” (p. 134); a-i fi mai mare dragul să... – „Îl humui și-l griji, de-ți era mai mare dragul să-l privești!” (p. 139);</p>
2. Iubire / Atracție	
<p>• a-l trage ața – „Pasămite îl trăgea ața la ursita lui.” (p. 25); a nu-l trage inima – „Pe fiul cel mic, însă, nu-l trăgea inima a pleca în peșit.” (p. 24); a-i zice inima ceva – „și parcă-i zicea inima ceva, dară nu pricepu nimic” (p. 25); a fi cu lipici – „urechile lor nu mai ascultau alte vorbe, decât vorbele ei, că mult erau cu lipici.” (p. 27); a sorbi cu privirea – „Se uita la dânsul parcă să-l soarbă cu privirea.” (p. 25); a simți un nu știu ce la inimioară – „Se uită drept în ochii broaștei, și simți un nu știu ce, coala la inimioară” (p. 25); a-i da inima brânci – „Inima îi dete brânci și ea nu se putu opri, ci îl sărută.” (p. 32); a i se scurge ochii după cineva/ ceva – „Fata de împărat, tot uitându-se la el, i se scurgea ochii după frumusețea și după boiul lui.” (p. 32); a băga în boale – „Când se uita la cineva cu ochii ei ceia marii și negri ca murele, îl băga în boale;” (p. 51); a prinde dor de cineva – „Cum o văzu,</p>	<p>• a i se aprinde călcâiele – „i se aprind lui Ipate al nostru călcâiele” (p. 73); a-i sfârâi inima după cineva – „Și ce-a făcut el, ce-a dres, că fetei și lui Ipate au început a le sfârâi inima unul după altul.” (p. 75); a da în pârpăra însuratului – „Dă, ce să-i zici? Dăduse și el în pârpăra însuratului.” (p. 74);) ; a cădea tronc/ acădea cu tronc la inimă – „așa-i că și-a căzut tronc la inimă?” (p. 74);) ; a se uita galeș (la cineva) – „s-a uitat galiș la nenorocita drumeață” (p. 53); a se uita lung/ a se uita lung la cineva – „se uită șung unul la altul” (p. 47); a fi din butuci – „că doar nu era din butuci” (p. 103); a fi nebun de dragoste – „Dar pe fata împăratului Roș mai nu-i venea s-o ducă, fiind nebun de dragostea ei.” (p. 134); a fura cu ochii – „Nu-i vorbă, și ea fura cu ochii, din când în când, pe Harap-Alb, și în inima ei se petrecea nu știu ce...” (p. 134); a-i ține isonul/ hangul – „Dar toată suflarea și făptura de prinprejur</p>

¹ În cele ce urmează, atât pentru Ispirescu, cât și pentru Creangă, vom semnala doar pagina (trimitând doar la edițiile Ispirescu, 1997, și Creangă, 2018) la care se găsesc frazeologismele inventariate și discutate aici.

<p>împăratul, i se muiă inima și prinse un dor de dânsa, de nu se poate povesti.” (p. 52); a păzi ca pe lumina ochilor – „Ei aveau numai o față și o păzea ca lumina ochilor lor.” (p. 72); a-i roade baierele inimii – „adormind el cu gândul țintă la dorința ce-l chinuia de-i rodea băierile inimii” (p. 144); a-i da un fier ars prin inimă – „Când a doua zi domnița cea mică priimi florile cu rămurica ascunsă între ele, îi dete un fier ars prin inimă.” (p. 147); a fi cu cuiul la inimă – „Numai cea mică, fiind cu cuiul la inimă, îl cunosc și începu a tânji de dragoste.” (p. 148); a-și arunca căutătura – „Și, mai aruncându-și căutătura la broască, văzu ochii ei” (p. 25); a-și pune pirostriile – „Împăratul (...) intrase la grije că o să-i îmbătrânească fetele în vatră și o să împletească cosița albă, fără să puie pirostriile în cap.” (p. 143); a-i da inima brânci – „Vezi că inima îi da brânci către dânsul” (p. 238); a-i sfârâi inima după (cineva) – „Nu știu dacă ție îți place ori ba, dară mie îmi sfârâie inima după dânsul.” (p. 238); a-i zice inima – „pe el îmi zice inima să-l iau.” (p. 238);</p>	<p>îi ținea hangul” (p. 114); a prăpădi din ochi de drag – „Și de-aceea Harap-Alb o prăpădea din ochi de dragă ce-i era.” (p. 134); a se uita în coarnele cuiva/ a căuta cuiva în coarne – „Moșneagul, fiind un gură-cască, sau cum îți vră să-i ziceți, se uita în coarnele ei” (p. 138);</p>
3. Suferință	
<p>• a-i trece un fier ars prin inimă – „Fata, cum văzu furca, îi trecu un fier ars prin inimă;” (p. 60); a se rupe inima în cineva – „Mi se rupe inima din mine când văz pe buna mea stăpână cum i se stinge viața din sine.” (p. 77); a se lua cu mâinile de păr – „Când auzi împărăteasa de cele ce se întâmplase, se luă cu mâinile de păr.” (p. 72); a se topi pe picioare – „băgă de seamă că mă-sa nu se îndreptează, ci găinează și se topește de pe picioare.” (p. 77); a se topi din picioare/ pe picioare – „suferințele ei (...) o făcu de lăncezea și se topea d-a-n picioarele.” (p. 74); cu inima zdrobită de durere și de întristare – „se sculă de pre mormânt cu inima zdrobită de durere și de întristare” (p. 89); a frige la/ în ficiți – „Ce fu oare aceea ce pică pe obrazul meu că m-a fript în ficiți?” (p. 209); de mi ți se rupea rărunchii – „Ei începură a se boci și</p>	<p>• a-i trece cuiva ciolan prin ciolan – „Eu mă las puțin, că mi-a trecut ciolan prin ciolan cu nunta voastră.” (p. 6); a flocăi/ a jumuli de-i merg peticele – „înșfăcă iedul de urechi și-l flocăiește și-l jumulește și pe acela de-i merg petecele!...” (p. 16); a înghiți noduri – „Nevasta, nemaiaivând încotro, tăcea și înghițea noduri.” (p. 29); a-și pune pofta la o parte/ în cui – „ia mai pune-ți pofta la o parte, că doar nu piere lumea...” (p. 154); a i se apropia/ strânge cuiva funia la par – „facă Moartea ce va voi cu mine, căci văd eu bine că mi s-a strâns funia la par;” (p. 157); a-și trece de șagă/ a se întrece cu șaga – „Ivan atunci, văzând că s-au trecut de șagă, se pune în genunchi dinaintea lui Dumnezeu și-l roagă cu lacrimi” (p. 157); a fugi ca tăunul cu paiul – „Și apoi, dându-i drumul, <na>! fugi și Scaraoschi după ceilalți, ca tăunul</p>

<p>a plânge de mi și se rupea rărunchi.” (p. 238);</p>	<p>cu paiul...” (p. 149); a mânca papara – „mâncai papara până acum” (p. 122); a trage o durdură bună – „Știu că am tras o durdură bună căutându-te.” (p. 130);</p>
<p>4. Supărare/ Mânie/ Îngrijorare</p>	
<p>• a crăpa fierea în cineva de necaz– „Crăpa fierea într-înșă de necaz când văzu mielul;” (p. 44); a nu mai mânca pâine și sare pe un taler cu cineva – „că de nu-i vei tăia, eu nu mai mănânc pâine și sare cu tine pe un taler.” (p. 43); a mânca pâine și sare pe un taler cu cineva – „că dacă într-un an de zile de aci nainte nu-i va face un copil, să știe că pâine și sare pe un taler cu dânsul nu va mai mânca.” (p. 80); a-i da un cuțit prin inimă – „Atâta îi trebui unchiașului să auză, ca să-i dea un cuțit ascuțit prin inimă.” (p. 63); a fi cu cuiul în inimă – „Unchiașul, vezi, era cu cuiul în inimă;” (p. 63); a nu-i fi inima de veselii – „unde nu voi să se ducă, fiindcă inima lui nu era de veselii, ci se îngrija mai mult de fiul său” (p. 113); (a răspunde) în doi peri – „Și de astă dată o întrebă și ea îi tot răspunse cam în doi peri.” (p. 113); a-l trage ața la rele – „Îl trăgea ața la rele.” (p. 172); a da pe brânci – „Lucra bietul om de da pe brânci, zi și noapte, orice și pe unde găsea, și două în tei nu putea lega și el.” (p. 164); a da (pe cineva) pe bete afară – „Ea o luă, apoi îl dete pe bete din ostrov.” (p. 171); a-i intra gărgăuni în cap – „Ia lasă vorba aia încolo, măi frate, și nu mă mai face să-mi între gărgăuni în cap.” (p. 169); a-i intra gărgăunii în cap – „Când văzu acele slove și le citi, dascălul rămase înmărmurit și, intrându-i gărgăunii în cap, îi și puse gând rău găinei.” (p. 166); a scoate din țâțâni – „limbuția nevestei îl scoase afară din țâțâni.” (p. 204); a se face foc și pară/ pârjol – „tată-său (...) se făcu foc și pârjol.” (p. 216); a-i rupe băierele inimii – „Biata fată își plângea nevinovăția cu niște graiuri de-ți rupea băierile inimei” (p. 217); a-i fi rău de inimă rea – „Mumă-sa cât p-aci era să-i</p>	<p>• a face zile fripte cuiva – „Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-l poată descotorosi de frate-său.” (p. 28); a nu se prinde mâncarea de cineva – „Dar, Ipate acum, nici de treabă nu-și mai căuta, nici mâncarea nu se prindea de dânsul, nici somnul nu-l fura, cum e mai rău;” (p. 74); a-și ieși din răbuș – „să nu fii rău de gură, c-apoi mi-i să nu mă scoți din sărite și să mă faci câteodată să-mi ies din răbuș afară” (p. 66); a ofta adânc/ a ofta din adâncul sufletului / a ofta din rărunchi - „baba oftă din greu” (p. 42); a ofta din adânc/ a ofta din baierile inimii/ a ofta din adâncul sufletului – „a oftat din adâncul inimei” (p. 53); cu inima friptă – „să ne lași...cu inima arsă și fără nici un sprijin” (p. 46); cuprins de dor – „cuprinsă de dor” (p. 50); a-i duce vergile (cuiva) – „dar cu smârțogul ista îți duc vergile” (p. 94); a rămâne opărit (de ciudă) – „Iară baba a rămas opărită și nu știa ce să facă de ciudă.” (p. 141);</p>

<p>vie rău de inimă rea;” (p. 226); a-l roade un vierme la inimă – „nimeni nu știa ce vierme îl rodea la inimă și pe dânsul.” (p. 241); a-i tăia belelele inima – „De când ai venit tu, belelele mi-au tăiat inima.” (p. 243); a i se rupe rărunchii de mâhnire – „I se rupea rărunchii împăratului de mâhnire pentru răpunerea fiicei sale” (p. 242); a se mâhni până în fundul sufletului – „se mâhni împărăteasa până în fundul sufletului ei când îi așeza merinde în coș” (p. 242); a mânca laur – „Da' ce! am mâncat laur ca să mă ostenesc eu cu tine până să te sleiesc?” (p. 214); zdrobit la inimă de mâhnire – „Fata ajunsese acasă și găsi pe tată-său zdrobit la inimă de mâhnire;” (p. 214); a-i plesni fierea de necaz – „Zmeoaica (...) văzu că nu poate să-i prăpădească, nici să pună mâna pe dânsii, plesni fierea-întrânsa de necaz, căzu și crăpă ca necuratul;” (p. 19); a se face foc și pară – „Auzind zmeul aceasta, se făcu foc și pară de mânie, se turbură de necaz și nu mai vedea înaintea ochilor.” (p. 20); a (ți) se rupe rărunchii (de milă/ de plâns) – „Călugărița simți, sări în sus (...) începu a se boci de ți se rupea rărunchii de milă.” (p. 21); a ți se rupe rărunchii de mila cuiva – „Băiatul rămânând singur, rătăcindu-se prin desișurile pădurei, plângea și se tânguia de ți se rupea rărunchii de mila lui.” (p. 116); a se cătrăni de mânie – „George se cătrăni de mânie când văzu necuviincioasa purtare a haiducului” (p. 86); a cădea peste cineva mânia cerului – „Și să nu cutezi a face în alt chip, căci mânia cerului va cădea peste tine și mai îngrozitoare” (p. 86); a se mâhni până în fundul inimii – „Împăratul se mâhni până în fundul inimei sale când auzi că vrăjmașii se ridică de a treia oară cu oaste” (p. 94);</p>	
5. Bucurie/ Petrecere	
<ul style="list-style-type: none"> • a nu mai putea de bucurie – „Argintarul nu mai putea de bucurie, și-i făcu un rând de haine;” (p. 60); a muri și a învia de bucurie – „unchiașul și baba muriră și 	<ul style="list-style-type: none"> • a trage un guleai – „La iad ai tras un guleaiu de ți s-a dus vestea ca de popă tuns.” (pp. 156-157); a trage la mahorcă – „Și cică atunci unde nu s-a apucat și el, în

<p>înviară de bucurie.” (p. 67); a umbla de colo, până colo de bucurie– „Umbla de colo, până colo de bucurie” (p. 63); a crește carnea pe cineva de mulțumire – „Făt-Frumos privea și creștea carnea pe el de mulțumire” (p. 69); a fi cu voie bună – „și cum era cu voie bună, împăratul zise la câțiva” (p. 93); a bate din pinteni de bucurie – „Neagoe începu a bate în pinteni de buburie, că se cotorosise de sărăcie.” (p. 128); a se veseli veselie împărătească – „Apoi se veseliră veselie împărătească, și trăiră cât trăiește lumea” (p. 191); a se umple de mulțumire sufletească – „Văzând tată-său, împăratul, că fiu-său are ținere de minte grozavă și ia în cap ușor cele ce i se arată, se umplu de mulțumire sufletească” (p. 225); a da în timpine și surle – „iar slujitorii deteră în timpine și surle și în toată împărăția se ținu veselie mare o săptămână întreagă.” (p. 5); a trage la geamparale – „privighetorile trăgeau la geamparale numai din gușe” (p. 234); a-și bea simțirile – „El se căia și se căina cum de să facă el fapte de care nu mai făcuse în viața lui, să-și bea adecă și simțirile.” (p. 68); a trage la geamparale – „privighetorile trăgeau la geamparale numai din gușe” (p. 234);</p>	<p>ciuda Morții, de tras la mahorcă și de chilit la țuică și holercă, de parc-o mistuia focul.” (p. 160); a chili la țuică – „Și cică atunci unde nu s-a apucat și el, în ciuda Morții, de tras la mahorcă și de chilit la țuică și holercă, de parc-o mistuia focul.” (p. 160); „Bine-a mai zis cine-a zis: «Dacă dai nas lui Ivan, el se suie pe divan»»;” (p. 159); a nu ști ce să facă de bucurie – „baba nu știa ce să mai facă de bucurie” (p. 43); a i se umple inima de bucurie – „Atunci lui Harap-Alb i s-a umplut inima de bucurie.” (p. 133); a se umple de bucurie – „Și când se duce împăratul și vede cum se împlinise poronca lui, se umple de bucurie...” (p. 128);</p>
--	--

3. Observații cu privire la utilizarea frazeologismele de către I. Creangă și P. Ispirescu

3.1. Analiza comparativă. Constatări generale

Analiză comparativă evidențiază faptul că ambii scriitori apelează la frazeologisme, că ele sunt numeroase și ilustrează tematica specifică basmelor. Din punct de vedere cantitativ, se observă un oarecare echilibru în utilizarea frazeologismelor: chiar dacă, în cazul unor teme, Ispirescu folosește mai multe frazeologisme decât Creangă (Frumusețe, Iubire / Atracție, Vorbire/ Vestă/ Cuvânt, Curaj/ Lașitate, Mândrie/Modestie/ Dispreț, Om/ Relația omului cu Dumnezeu, Basm, Supărare/ Mânie/ Îngrijorare, Bucurie/ Petrecere, Uimire / Surprindere), în cazul altora, scriitorul moldovean utilizează el mai multe unități frazeologice (Bunătațe / Răutate, Suferință, Noroc/ Ghinion, Dracul/ Ucigă-l crucea/ Mititelu,

Adevăr/ Cinste/Minciună/ Păcăleală Viclenie, Bani/ Bogăție/ Hărnicie/ Sărăcie/ Lene, Înțelepciune/ Gândire/ Prostie, Destin, Victorie/ Pierdere). Încă de la prima vedere, se remarcă preferința lui Creangă pentru realism prin oglindirea unor aspecte ușor identificabile în societate, dar și intenția acestuia de a reda fapte de limbă specifice poporului, omului simplu, care poate înțelege mesajul transmis și se poate delecta cu jocurile de cuvinte artistic puse în pagină. Pe de altă parte, se evidențiază intenția lui Ispirescu de a respecta specia literară, de a reda cu minuțiozitate toate elementele identificate la cei de la care a cules textele, tocmai de aceea la el se regăsesc numeroase frazeologisme care vin să contureze lumea basmului.

3.2. Ion Creangă

Creangă valorifică, pe lângă fondul folcloric, și limbajul bisericesc, sau cel puțin lumea bisericii cunoscută scriitorului din anii de studiu, ai formării sale la seminarul teologic, dar și din anii în care a fost diacon în Iași. În ceea ce privește inserția religiosului în operele sale, putem spune că recurge la stilul bisericesc atunci când formulează observații despre destinul omului în lume și când încearcă să sintetizeze învățături cu valoare de maximă. Efectul utilizării este adesea moralizator, dar sunt situații în care se obține un efect parodic. Putem aduce în discuție și noțiunea de „discurs repetat”, deoarece identificăm la Creangă recurgerea la înțelepciunea biblică.

Astfel, pe lângă utilizarea unor expresii ce includ cuvinte precum *Dumnezeu, Drac, biserică, Sfântă, credință, pedeapsă*, sunt evocate secvețe biblice. De pildă, nora din *Soacra cu trei nurori* trebuie să fie „după chipul și asemănarea celei dintâi”: „Nu trece mult, și baba pune la cale și pe feciorul cel mijlociu, și-și iè un suflet de noră întocmai *după chipul și asemănarea* celei dintâi, cu deosebire numai că aceasta era mai în vîrstă și ceva încrucișată, dar foc de harnică.” (Creangă, 2018, p. 7) De asemenea, soacra amenință „că le vede *ochiul cel neadormit*. Nora cea mai mare talmăci apoi celeilalte despre *ochiul soacră-sa cel atoatevăzător*” (Creangă, 2018, p. 7), sugestii evidente spre atotputernicia Lui Dumnezeu, putere pe care și-o arogă și mama băieților asupra nurorilor: „[E]vocă un cadru din *Cartea Facerii* (1: 26), respectiv momentul în care plămădește Dumnezeu omul «după chipul și după asemănarea» Sa, dar acesta este punctul cel mai intens al infuziei de element biblic prin care se sugerează că spiritul soacrei se oglindește, aidoma divinității, în ființa nurorilor nu tocmai frumoase, nici tinere, dar robace. Și alte elemente din fragment

pot fi cu ușurință regăsite în Biblie. Metafora vieții ca drum, ca punere a cuiva la cale, joacă un rol central în pildele lui Solomon, iar metonimia *suflet – ființă umană* este prototipică în psalmi. Încărcată cu astfel de rezonanțe proverbial-psalmice, narațiunea capătă rezonanță «biblică». Mai apoi, echivalența *soacră – divinitate, nurori – suflete păcătoase* e potențată printr-o metonimie cu efect comic cert. Pentru bieteles nurori, duhul poruncitor al soacrei se întruchipează în cel de-al treilea ochi, «cel atotvăzător» (Milică, 2017, p. 95).

Elementul biblic apare și în *Capra cu trei iezi*, operă în care, spre deosebire de versiunile folclorice, Creangă pare a crea materializarea epică a moralei unor proverbe precum: *Lupu-și schimbă părul, dar năravul, ba, Cine sapă groapa altuia cade singur în ea și Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte*. Gustul retoric pentru apel la formula biblică solemnă îl au mai toate personajele din *Ivan Turbincă*. După ce eroul îi este binecuvântată traista, Ivan se laudă celor ce stau să-l asculte că el merge să slujească „pe Dumnezeu, împăratul tuturor” (Creangă, 2018, p. 149). Ioan Milică face unele constatări juste în acest sens: „În sfârșit, plăcerea lui Creangă de a face ca unele personaje să vorbească pilduitor, asemenea regilor și profeților biblici, ca Mântuitorul Hristos sau aidoma apostolilor, sprijină ipoteza că scriitorul conferă unora dintre poveștile sale aura de «apocrifă» biblică. În ciuda deosebirilor, arta de a predica și arta de a povesti dezvăluie forța expresivă a meșteșugului retoric.” (Milică, 2017, p. 106).

În *Dănilă Prepeleac* este ilustrată situația unui țăran *gol prepeleac*, sărac și leneș, numele personajului apărând abia în a doua pagină a textului, o poreclă, de fapt, care i se trage de la singurul obiect pe care a reușit să îl confecționeze în propria gospodărie. Eroul „se pune pe proțap și se așterne pe gânduri” (Creangă, 2018, p. 30), e incapabil de concentrare reală, e inefficient, dar împăcat cu propria condiție. Putem vorbi despre o certă evoluție a personajului până la finalul operei, atunci când cu sacrificii (iapa fratelui, capra, gânsacul, boii, îi pocnește un ochi) reușește să schimbe starea sa și a familiei sale intrând în posesia burdufului cu bani ai dracului care „țipa cât lua gura; și scăpând cu mare greu din mânilor lor, hârșcâit și stâlcit cum era, a lăsat și bani și tot și s-a dus pe urlați după ceilalți” (Creangă, 2018, p. 41).

Stan Pățitul e un personaj conturat în opoziție cu Dănilă Prepeleac: fără familie, nu-și știe părinții, e orfan, umblă prin lume să-și găsească locul, muncește, își face o gospodărie frumoasă, nu are familia sa, caută soție, îi este urât de unul singur. *Stan Pățitul* este un text plin de cimilituri, de expresii populare, iar personajul construit de Creangă pare a fi un înțelept precaut, care gândește de mai multe ori înainte de a

lua o decizie. Chiar dacă sluga sa este incognito în lumea oamenilor, sub chip uman, Ipate pare că știe cu cine are de-a face pentru că folosește cuvinte, expresii, apelative care sugerează că vede dincolo de aparențe, dar acceptă târgul cu diavolul: „*ce dracul ți-a venit în cap*” (Creangă, 2018, p. 66), „*ciotul dracului*” (p. 66), „*norocul îi curgea gârlă din toate părțile*” (p. 67), „*vrei să-și facă dracul răs de mine*” (p. 67), „*numai dracul o știe*” (p. 64), „*al dracului băiet! Parcă ești Cel-de-pe comoară, măi, de știi toate cele!*” (p. 65), „*ce dracul ți-a venit în cap*”(p. 66), „*Și chiar de nu-i fi tu Ucigă-l crucea, tot n-ați umblat cu lucru curat;*” (p. 71), „*Nu știi, nălucă să fii, om să fii, dracul să fii, dar nici lucru curat nu ești.*” (p. 72), „*Tot cu draci ești tu, bine zic eu.*” (p. 72), „*pesemne păcatele mele mi te-au scos înainte, măi Chirică.*” (p. 73), „*numai dracul cred că poate să-și deie de fund.*” (p. 76). Ipate/ Stan Pățitul îl ascultă pe Chirică, se lasă ispitit, îi este mai ușor să se supună vocii diavolului decât să gândească pentru sine. „*Tălpoiul de babă*” (p. 77) o seduce pe soția lui Ipate, și ea cade în ispită, chiar dacă „*îi plesnește obrazul de rușine*” (p. 78), pentru că diavolul e printre oameni și caută loc pe unde să se vâre.

Dialogul dintre personaje nu este întotdeauna unul calm și împăciuitor, ele par a fi puse pe ceartă, aduc argumente, caută motive de dispută, „*limbajul agresiv este prezent la Ion Creangă atât în monolog (dispută cu un adversar imaginar), cât mai ales în dialog.*” (Cireș, 1988, p. 14). Astfel dialoghează și nurorile cu soacra, moșul cu baba cea hapsână, mama vitregă și fiica ei cu fata cea harnică și cu moșul, Ipate cu Chirică, tovarășii de drum ai lui Harap-Alb între ei, Ivan Turbincă cu moartea.

În cazul textelor lui Creangă, astfel de frazeologisme apar, dar într-un număr mai mic. Dacă *Povestea lui Harap-Alb*, *Povestea porcului*, *Soacra cu trei nurori*, *Capra cu trei iezi*, *Punguța cu doi bani* sunt foarte apropiate de basmul popular, trăsăturile specifice fiind mai ușor de identificat, la fel ca și elementele de noutate, acelea care sugerează intervenția autorului cult, în *Dănilă Prepeleac*, *Povestea lui Stan Pățitul* și *Ivan Turbincă* putem vorbi despre structuri narative care se apropie din ce în ce mai mult de nuvelă, nuvelă fantastică, dar cu intervenția unor elemente specifice basmului.

3.3. Petre Ispirescu

Petre Ispirescu, așa cum rezultă și din numeroasele frazeologisme folosite, valorifică structuri lingvistice preexistente în limbă pentru a contura atmosfera de basm, tipurile de personaje, tematica specifică și funcțiile stabile într-un astfel de text. Scriitorul se folosește de tot arsenalul de frazeologisme specifice basmului,

expresii care redau atemporalitatea, lumea fantastică, contactul dintre tărâmurii, miraculosul, personajele de excepție, cele cu puteri supranaturale, puterea cifrelor și a obiectelor magice, cuantificatori numerici, ritualurile miraculoase, formule stereotipe. Se observă intenția culegătorului de a fi cât mai exact, de a nu scăpa nimic din vedere în ceea ce privește *rețeta* de elaborare a basmului. Ca atare, suntem de acord cu observația Carolinei Păpușoi în privința repetiției cifrei simbolice *trei*: „Printre cuantificatorii numerici din componența îmbinărilor frazeologice, se află și numeralul *trei*. Structura simplă a acestuia, dar și complexitatea de simboluri pe care le denotă justifică locul și ponderea lui în procesul de creare a unităților frazeologice românești. De asemenea, frecvența numeralului trei în basme și în texte bisericești (respectiv în viața creștinilor), credem, a influențat considerabil prezența lui în construcțiile de față.” (Popușoi, 2019, pp. 105-106).

Prima formulă inițială, cea care deschide volumul din 1882, dar și basmul *Tinerete fără bătrânețe și viață fără de moarte* este amplă, cu multe expresii utilizate în basmele populare, organizate într-un adevărat crescendo, care are intenția de a localiza în atemporalitate acțiunea și personajele. Astfel, acțiunea se petrece „odată ca niciodată”, cândva, când orice era posibil: „de când făcea ploșorul pere și răchita micșunele; de când se băteau urșii în coade; de când se luau de gât lupii cu mieii de se sărutau, înfrățindu-se; de când se potcovea puricele la un picior cu nouăzeci și nouă de oca de fier și s-arunca în slava cerului de ne aducea povești: De când se scria musca pe părete,/ Mai mincinos cine nu crede.” (Ispirescu, 1997, p. 5).

Celelalte basme din volum încep cu o formulă inițială esențializată, urmată de „A fost odată etc.” (Ispirescu, 1997, p. 24), ceea ce ar sugera aceleași circumstanțe repetate pentru toate acțiunile din celelalte basme ale volumului, însă fără repetarea lor întocmai, ci doar subînțeleasă. Putem presupune că scriitorul a fluidizat exprimarea, a cosmetizat textele culese, limba din basmele lui Ispirescu fiind ușor de înțeles, fraza este simplă, textul este ușor de parcurs, procesul fiind similar cu cel al șlefuirii unei pietre prețioase. Valoarea pietrei (a basmului cules) e doar bănuită înainte de obținerea strălucirii care merită să fie expusă într-o bijuterie, dar inițial, în forma brută, fiind doar latență, posibilitate, seducție înșelătoare. Ispirescu joacă rolul bijutierului talentat, dăruit cu har, care poate să scoată o bijuterie dintr-o piatră.

Ileana Simziana este un basm greoi, cu un fir narativ destul de greu de urmărit, cel puțin din perspectiva plăcerii lecturii, deoarece lectorul nu este captivat de ciudata

poveste a fetei care se transformă în băiat. Putem spune că este un basm din care se desprinde o atitudine misogină, disprețul față de femeie fiind sugerat prin atitudini ale personajelor, situații și expresii folosite în redarea lor: „Fata, care *înghețase sângele în ea de frică, își pierduse cumpătul (...) ea o luă la sănătoasa.*” (Ispirescu, 1997, p. 12); „Nu-ți spuneam eu, fata mea, că *nu toate muștele fac miere?*” (p. 12); „șezi acasă *de-ți vezi de fuse și mosoare*” (p. 12), „Ei, fata mea, nu ți-am spus eu că nu se mănâncă tot ceea ce zboară?” (p. 13); „Șezi acasă dar, (...) *de-ți vezi de coada măturei și de zarzavaturile de la bucătărie.*” (p. 13), „mă mir *cum îți mai vine să vorbești de tine, care nu știi nici cum se mănâncă măcăleț.*” (p. 13), „dară să știi că *în casa noastră voi ca să cânte cocoșul, iară nu găina.*” (p. 22). Dacă menționăm și faptul că observația din urmă aparține unui bărbat care a fost transformat din femeie, că replicile tatălui adresate fiicelor sunt pline de cuvinte disprețuitoare, este evidentă poziția de inferioritate în care este poziționată femeia. Sunt conturate și excepții, femeia care determină pasiuni puternice, „*împăratul se topea de dragoste pentru Ileana Simziana și se uita la dânsa ca la un cireș copt;*” (p. 21), ea se remarcă printr-o frumusețe răpitoare, senzualitate și aroganță, „dară ea nici *nu-l băga în seamă*” (p. 21).

Aceeași atitudine o putem identifica și în *Aleodor împărat*: „Aleodor, cum se deșteptă, *îi trase o palmă de auzi câinii în Giurgiu.* Ea plânse și îi zise: – I! Aleodor dragă, dară *grea palmă mai ai!*” (Ispirescu, 1997, p. 32). Personajul principal pozitiv, modelul, o lovește pe fată foarte puternic, de *aude câinii în Giurgiu*, expresie care evidențiază capacitatea cuiva de a da „lovituri atât de iscusite, încât să-i facă celuilalt un auz ieșit din comun” (Munteanu, 2013, p. 59), un aspect nu tocmai demn de laudă pentru un bărbat, așa cum îl vedem noi astăzi, dar care se pare că era admirat acum câteva secole în urmă, sugerând fermitatea, puterea și autoritatea masculină în comparație cu natura senzuală și fragilă ușor de ispitit a femeii.

Naivitatea soției este sugerată în *Înșir-te mărgăritari* prin expresii ca „*nici prin gând nu-i plesnea că întru aceasta era o viclenie din cele mai spurcate*” (Ispirescu, 1997, p. 43), „Ea se știa curată la inimă” (p. 43), iar urâtenia sufletească a țigăncii este conturată prin atitudinea pe care o are față de tânăra soție cinstită căreia „*îi puse gând rău*” (p. 42), față de cei „*doi feți-logofeți cu totul, totul de aur*” (p. 43) pe care îi ucide, față de boier, la care „*se făcu bolnavă*” (p. 44), în ciuda faptului că se știa vinovată, iar posibilitatea ca adevărul să iasă la iveală „*crăpa fierea într-însa de necaz*” (p. 44). Spre deosebire de basmele în care în momentul inițial nu apare împărăteasa, ci doar împăratul care are fii sau fiice, ori nu are

moștenitori, în *Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos* apare un cuplu fericit, iar împăratului „îi zâmbea mustața” (p. 48), „îi lăsa gura apă” (p. 48) „i se scurgeau ochii” (p. 48) când vedea mărul din aur din grădină că „dă împârșială” (p. 48), fiind un om împlinit. Nemulțumirea este determinată de faptul că „era un lucru făcut” (p. 48), „cineva își bătea joc și de împăratul și de toți paznicii lui” (p. 48) furându-i merele de aur. Fiul cel mic se dovedește a fi mai vrednic decât frații săi, descoperă hoțul și se logodește cu Zâna Crăiasă, o „soțioară cum nu se mai găsea pe fața pământului” (p. 53). Același motiv al mărului de aur se regăsește în *Prăslea cel voinic și merele de aur*, unde același fiu mai mic se dovedește a fi mai vrednic, dar stârnește invidia fraților care „prinseră pizmă pe el” (p. 55), „căutau prilej să-l piarză” (p. 55), deoarece „ne face de rușine” (p. 56). Scriitorul apelează foarte des la frazeologisme, considerând că doar așa poate oglindi într-o manieră expresivă universul creat, într-un limbaj care să fie accesibil cititorului, prin grupuri de cuvinte „gata făcute”, ușor de recunoscut și de înțeles. Chiar expresia „a se înțelege la cuvinte” este folosită recurent pe parcursul basmelor lui Ispirescu, „iară dacă se înțeleseră la cuvinte, se învoiră și lucrul se și săvârși cu bine.” (p. 60).

Formulele de salut, invocarea puterii lui Dumnezeu, pildele, exemplele de viață care se termină cu o morală, rolul probelor în maturizarea personajelor, pedepsirea exemplară a celor care săvârșesc răul, exemplele de bună cuviință, oglindirea relațiilor dintre membrii familiei, dar și dintre membrii unei comunități fac din basmele lui Ispirescu un volum scris de un pedagog cu intenția evidentă e a educa, folosindu-se de înțelepciunea milenară a poporului, de experiența de viață a generații întregi de oameni. Acesta este un alt motiv pentru care apelează la discursul repetat, pe lângă dorința de a respecta specia literară.

4. Concluzii

Observațiile făcute pe marginea inventarului de frazeologisme se doresc a fi variante de interpretare, fără pretenția de a epuiza subiectul. Exemplele (aferele aceluiași mari teme) sunt eterogene, luate atât din creațiile lui Creangă, cât și din cele ale lui Ispirescu, în măsura în care ele au putut fi identificate la ambii. S-a dorit reliefa modul mai mult sau mai puțin original în care cei doi folosesc aceste unități lexicografice. De stilul scrierilor lui Creangă s-au ocupat în mod deosebit G.I.Tohăneanu (1969) și Iogu Jordan (1976), ambii subliniind simțul lingvistic deosebit al humuleșteanului, plasticizarea expunerii net superioare lui Ispirescu. În ceea ce ne privește, subliniem încă o dată caracterul de scriitor cu vocație ce frizează genialitatea când vine vorba despre capacitatea lui Creangă de a

crea, chiar inspirându-se din limba vie a poporului, fără a diminua cu nimic valoarea de culegător a lui Ispirescu, cel care, chiar dacă a mai și intervenit corectând textele adunate, ilustrează fapte de limbă autentice, mărturii ale secolelor trecute.

Referințe bibliografice

Cireș, L. (1988). „Disputa” – Procedeu artistic de sorginte folclorică în opera lui Ion Creangă, in *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Tom XXXII • 1988-1991 B. Istorie literară, Academia Română, Filiala Iași, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, pp. 14-17.

Creangă, I. (2018). *Opere*. Ediție critică, note și variante, glosar de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuș, prefață de Eugen Simion, Academia Română. București: Fundația Națională pentru Știință și Artă, Muzeul Național al Literaturii Române.

Hristea, Th. (1984). Introducere în studiul frazeologiei, in Theodor Hristea (coord.), *Sinteze de limba română*, ediția a III-a. București: Editura Albatros, pp. 134-160.

Iordan, I. (1977). *Limba literară. Studii și articole*. Ediție îngrijită și note de Pavel Țuguș și Ion Trăistaru. Craiova: Editura Scrisul Românesc.

Ispirescu, P. (1997). *Legende sau Basmele românilor*. București: Editura Fundației Culturale Române.

Milică, I. (2017). Corespondențe biblice în poveștile lui Ion Creangă, in *Philologica Jassyensia*, an XIII, nr. 1 (25), Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, pp. 93-106.

Munteanu, Cr. (2013). *Frazeologie românească. Formare și funcționare*. Iași: Institutul European.

Popușoi, C. (2019). Valori semantice ale unităților frazeologice românești cu numeralul *trei*, in *Philologica Jassyensia*, an XV, nr. 1 (29), Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, pp. 105-118.

Tohăneanu, G. I. (1969). *Stilul artistic al lui Ion Creangă*. București: Editura Științifică.